

KATAR'IN AFRİKA BOYNUZU POLİTİKASININ ARABULUCULUK KAPSAMINDA ANALİZİ**Mehmet Cem OĞULTÜRK¹****Fatma YILMAZ²****Öz**

Arabuluculuk, 2000'li yılların ortalarından itibaren Ortadoğu ve Afrika'da yaşanan sorunların çözümlerinde Katar'ın dış politika stratejisi haline gelmiş önemli bir çatışma yönetimi aracıdır. Küçük bir Körfez emirliği olan Katar, bu dönemde sergilemiş olduğu başarılı arabuluculuk rolüyle dünyada dikkat çeken bir aktör haline gelmiştir. Bu makalenin amacı, Katar'ın Afrika Boynuzu'nda oynadığı arabuluculuk rolünü Darfur, Somali ve Eritre/Cibuti sorunları özelinde incelemektir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilme yöntemleri incelendiğinde kişisel ilişkilerin öne çıktığı ve finansal gücün sıklıkla kullanıldığı gözlenmektedir. Katar'ın arabuluculukta çabalarının altında yatan nedenler ve hızla periferik bir devletten küresel bir arabulucuya dönüşümü bu çalışmanın ana araştırma konusunu oluşturmaktadır. Makale, literatür araştırmasına dayanmakta ve Katar'ın Afrika Boynuzu'nda üstlendiği arabuluculuk rolünü analiz etmektedir. Ayrıca, bölgedeki çatışmaların çözümünde arabuluculuk etmeyi amaçlayan aktif dış politikası sonucunda, Katar'ın Afrika Boynuzu'nda etkin bir aktör haline geldiğini savunmaktadır. Makalede, takip mekanizmasının ve kişisel diplomatik ilişkilerin yokluğunun, Katar arabuluculuk çabalarının çatışma çözümünde yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katar, Afrika Boynuzu, Arabuluculuk, Çatışma Yönetimi

ANALYSIS OF QATAR'S HORN OF AFRICA POLICY IN THE CONTEXT OF MEDIATION**Abstract**

Mediation is an important conflict management tool that has become a foreign policy strategy of Qatar in solving problems in the Middle East and Africa since the mid-2000s. Qatar, a small Gulf emirate, has become a notable actor in the world for its successful role as a mediator in this period. The aim of this article is to examine the role of Qatar in the Horn of Africa in terms of Darfur, Somalia and Eritrea / Djibouti issues. When the methods of realization of these activities are examined, it is observed that personal relationships are the most prominent and financial power is frequently used. The reasons behind Qatar's mediation efforts and the transformation of the state from a peripheral to a global mediator are the main research topics of this study. The article is based on a literature review and analyzes the role of Qatar as a mediator in the Horn of Africa. In addition, as a result of active external politics aimed at mediating the conflict in the region, Qatar argues that it has become an active actor in the Horn of Africa. It is concluded in the article that the absence of the follow-up mechanism, and personalized diplomatic relations cause inadequacy of Qatari mediation efforts in conflict resolution.

Keywords: Qatar, Horn of Africa, Mediation, Conflict Management

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, mogulturk@msu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2619-9559

² Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, fatmacakar@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-0389-1139

1.Giriş

Kızıldeniz, özellikle de Süveyş Kanalı ve Bab'ül Mendep Boğazı'nı çevreleyen Aden Körfezi, tarih boyunca bölgesel aktörler ve süper güçler arasında rekabet ve mücadele alanı olmuştur. Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz bölgesi, küresel güçler (ABD, Çin ve Rusya) ve bölgesel güçler (Türkiye, Suudi Arabistan ve İran) ile son yıllarda Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi Ortadoğu ülkeleri arasında artan rekabete tanık olmaktadır.

Afrika Boynuzu'nun stratejik konumu, küresel ve bölgesel güçlerin, bu bölgede varlıklarını artırarak, daha geniş alanlara nüfuz etmek istemelerine neden olmaktadır. Bölgedeki varlıklarını ise askeri üs edinerek artırmak istedikleri görülmektedir. ABD, Fransa, İtalya, Japonya ile Suudi Arabistan ve Çin'in Cibuti gibi küçük bir ülkede askeri üssü bulunmaktadır. Bunun yanında, Türkiye'nin Somali'deki askeri varlığı, Rusya'nın Somaliland, Eritre ve Sudan'da askeri üsler kurma girişimleri, uluslararası güçlerin bölgeye yönelik stratejik hedeflere sahip olduklarını göstermektedir.

Harita: 1 Afrika Boynuzu

Afrika Boynuzu, hem Afrika pazarına giriş noktalarından birisi olması hem de Aden Körfezi çıkışlı petrol ticareti güzergâhında bulunması nedeniyle ticari açıdan da oldukça önemli bir bölgedir (Telci, 2018). Çin'in Sudan ve Etiyopya'ya yönelik yatırımları, Rusya'nın ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirme çabasının yanında Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin bölgeye ilgileri artarak devam etmektedir. Bununla birlikte İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'deki mücadelesi, Türkiye'nin Somali ve Sudan ile yakın ilişki kurma çabaları, bölgenin küresel ve bölgesel aktörler açısından önemini göstermektedir.

Tüm bu sebepler doğrultusunda, küresel ve bölgesel güçlerin bölgedeki varlığı olağan karşılanırken, nüfusu ve askeri gücü sınırlı olan Katar Emirliğinin bölgede aktif ve iddialı bir dış politika uygulama hedefi, uluslararası arenada dikkat çekmektedir. Buna rağmen, yaklaşık çeyrek milyon nüfuslu bu küçük ülke, bölgede Darfur, Somali ve Eritre/Cibuti sorunlarında ortaya koyduğu barış aracısı rolü ile ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Mesfin, 2016).

Katar'ın arabuluculuktaki çabalarının altında yatan nedenler ve hızla periferik bir devletten küresel bir arabulucuya dönüşümü bu çalışmanın ana araştırma konusunu oluşturmaktadır. Literatür araştırmasına dayanan çalışma,

Katar'ın Afrika Boynuzu'ndaki çatışmalarda üstlendiği arabuluculuk rolünü analiz etmektedir. Çalışma, Katar'ın bölgedeki çatışmalara aracılık etmeyi amaçlayan aktif dış politikası sonucunda Afrika Boynuzunda etkin ve söz sahibi bir güvenlik aktörü olarak öne çıktığını savunmaktadır. Son dönemde Türk dış politikasında önemli aktörler olarak yer alan ve ülkemizde akademik anlamda da artan bir ilgi görmeye başlayan Katar ve Afrika Boynuzu ülkelerini bir araya getirmesi çalışma açısından önem arz etmektedir.

Dört bölüme ayrılan çalışmanın ilk bölümünde arabuluculuk kavramının anlaşılabilirliği için arabuluculuğun uluslararası ilişkilerdeki tanımına ve özelliklerine bakılmıştır. İkinci bölümde genel olarak Katar dış politikasında arabuluculuğun yeri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Afrika Boynuzu özelindeki arabuluculuk girişimleri detaylandırılmış, Darfur, Somali, Eritre/Cibuti sorunlarına yaklaşımı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Afrika Boynuzu'ndaki arabuluculuk girişimlerinde izlediği yöntem analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise Katar'ın bölgedeki rolü ve arabuluculuğun gelecekteki muhtemel gidişatı üzerinde durulmuştur.

Çalışma sonunda, arabuluculuğun Katar'ın diplomatik ve dış politika hedeflerine uygun bir stratejinin parçası olduğu ve bunun ülkeye uluslararası bir prestij kazandırdığı görülmüştür. Ancak, arabuluculuk çabalarının kurumsal diplomasiye ziyade kişisel ilişkiler üzerinden yürütülmesi ve takip mekanizmasının zayıflığı nedeniyle, çatışmaların çözümünde yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir.

2. Çatışma Yönetiminde Üçüncü Taraf Müdahalesi Olarak Arabuluculuk

Uluslararası hukukta uyuşmazlık, iki ya da daha çok devlet, ya da genel bir biçimde uluslararası hukuk kişisi arasındaki uyuşmazlıkları ifade etmektedir (Pazarcı, 2000:1). Modern uluslararası hukukta, uluslararası uyuşmazlıklarda kuvvet kullanımı belli istisnalar dışında yasaklanmış, uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözüm yöntemleri önem kazanmıştır.

İki ülke arasında yaşanan uyuşmazlıkları çözmek maksadıyla üçüncü tarafların müdahalesi, insan hakları ihlalleri ve ekonomik çöküş gibi sorunlara yol açmaktadır. Beraberinde uyuşmazlığın sürekli hale gelmesine ve hatta belki de hiç çözülememesine neden olmaktadır. Müdahale eden üçüncü tarafa yönelik uluslararası toplumun tepki göstermekte ve itibar kaybına yol açmaktadır. Bu nedenle günümüzde artık uyuşmazlıkların tarafları ve bu durumdan etkilenenler, sorunları barışçı yollar ile çözmek amacını gütmektedirler. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 33'üncü Maddesinde, "görüşmeler, dostça girişim, arabuluculuk, araştırma, soruşturma, hakemlik, mahkeme, bölgesel örgütlere ve antlaşmalara başvurma ve ihtiyari diğer yollar" uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözüm yolları olarak belirlenmiştir. 19'uncü Yüzyılın başlarına giden bir geçmişi, sonuç odaklı çözüm üretebilen yapısı ile arabuluculuk yönteminin, tarafların tercih ettiği en önemli barışçı çözüm yollarından birisi olduğu söylenebilir (Bercovitch and Jackson, 2009:32).

Arabuluculuk, uluslararası hukuka aykırı fiilleri denetleme ve yaptırım uygulama gücüne sahip merkezi bir iradenin bulunmadığı anarşik yapıda, devletlerin egemenliklerini koruyabilmek maksadıyla hakkaniyetli bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak benimsenmektedir. Bu nedenle yakın zamanlarda ağırlıklı olarak hukukçular ve siyasilerin arabuluculuk üzerine dikkatlerini yoğunlaştırdıkları; hukuk, antropoloji, psikoloji ve politika gibi farklı alanlarda çalışan bilim adamlarının önemli bir bölümü, arabuluculuğun geliştirilmesi için yoğun çaba harcamaktadır (Bercovitch, 1991:3).

Latince “mediato”dan gelmekte olan arabuluculuk kavramı, uluslararası literatürde daha çok “mediation” ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır. TDK Büyük Sözlüğü’nde “Bir anlaşmazlığın çözümünün üçüncü bir tarafsız kişi veya kuruma bırakılması” olarak ifade edilmektedir. Arabuluculuk, Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılında yayınlanan “Uluslararası Ticari Arabuluculuğa ilişkin Model Kanun”da ise, “ tarafların aralarındaki sözleşme veya mevcut hukukî ilişkiden doğan uyuşmazlıklarının barışçı yollarla ortadan kaldırılması için üçüncü kişi veya kişilerin yardımına başvurması” olarak tanımlanmıştır (Kekeç, 2014:42). Bu tanımlarda, üçüncü kişi rolündeki arabulucunun, uluslararası uyuşmazlık durumunda tarafların sorunlarını kuvvet kullanmadan ve yargıya gitmeden geniş kapsamlı bir yaklaşımla çözmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır (Bercovitch, 1991:3). Arabuluculuk B.M. Etkin Arabuluculuk Rehberinde ise, “üçüncü bir tarafın, iki ya da daha çok tarafa, kendi rızalarıyla, bir çatışmayı önlemek, yönetmek ya da çözmek için, karşılıklı kabul edilebilir mutabakatlar geliştirmelerine yardımcı olduğu bir süreç” olarak tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2012).

Arabuluculuk yönteminin uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde 19’ncü yüzyılın başlarından itibaren daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Arabuluculuğun nasıl ve ne şartlarda yürütüleceğine yönelik kuralların yazılı hale gelmesi ilk defa 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri ile belirlenmiştir. Lahey Sözleşmeleri ile barışın korunmasının tüm devletlerin meselesi olduğu ve bir uluslararası uyuşmazlık durumunda bütün devletlerin konuyla ilgilenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Buna bağlı olarak, ciddi uyuşmazlık içerisinde olan devletler için ise, uyuşmazlığa taraf olmayan üçüncü devletlere arabuluculuk sorumluluğu yüklenmiştir T.C. Adalet Bakanlığı. Böylece, Lahey Sözleşmeleri sonrası imzalanan uluslararası sözleşme ve bildirimlerde arabuluculuk faaliyetinin uluslararası uyuşmazlık çözüm yollarından biri olarak yer aldığı görülmektedir.

Arabuluculuğun geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik hazırlanan BM Genel Sekreteri raporu ile arabuluculuk alanında karşılaşılan sorunlar irdelenerek yürütülen süreçlerin kuvvetlendirilmesi hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda 65/283 sayılı “Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü, Çatışmanın Önlenmesi ve Çözümünde Arabuluculuğun Rolünün Güçlendirilmesi” başlıklı Genel Kurul Kararı oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu karar ile arabuluculuk konusunda geline nokta takdirle karşılanırken, arabuluculuk çabalarında karşı karşıya kalınan sorunlar değerlendirilerek, kilit aktörlerin arabuluculuk kapasitelerini geliştirmelerine yönelik çağrı yapılmıştır. Genel Kurul’da ayrıca, Genel Sekreterliğin, istişareler ve yaşanan olaylardan dersler çıkarılarak daha etkin bir arabuluculuk rehberi geliştirmesi istenmiştir. Bu kapsamda 25 Haziran 2012 tarihli A/66/811 sayılı raporun ekinde “Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi” isimli belge hazırlanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2012).

Uyuşmazlıkların çözümünde tarih boyunca benimsenen bir yöntem olan arabuluculuk, birçok hukuki düzenlemede tanımlanmış olup genel olarak şu özelliklere sahip olması beklenmektedir (Bercovitch, 1992):

- a. Arabuluculuk, çatışmanın taraflarının çatışma çözümüne yönelik çabalarının uzantısı ya da devamıdır.
- b. Tarafsız ve gönüllü üçüncü bir tarafın, iki veya daha fazla aktör arasındaki çatışmalara rıza dâhilinde müdahalesi esastır.
- c. Arabuluculuk, zorlayıcı olmayan, şiddet içermeyen ve nihai olarak bağlayıcı olmayan bir müdahale biçimidir.
- d. Arabuluculuk, ikili anlaşmazlığı, bir tür üçlü etkileşime dönüştürür. Aktörlerin sayısını artırarak, önemli yapısal değişiklikleri etkilemekte ve bir anlaşma için yeni odak noktaları yaratmaktadır.

e. Arabulucu, bir şekilde etkilemek, değiştirmek ya da çözümlenmek için bir anlaşmazlığa girer.

f. Başarılı bir arabuluculuk yapılabilmesi için arabulucunun soruna tüm yönleriyle hâkim olması ve kalıcı çözüm için taraflara uzun vadede ne taahhüt edildiğini en başından açıklayabilmelidir.

Arabulucu olarak üçüncü devletlerin kullanılması en sık rastlanılan yöntemdir. Devletler adına yetkili temsilciler (Devlet Başkanı, Başbakan, dışişleri Bakanı, diplomatlar veya atanan üçüncü kişiler) bu vazifeyi yerine getirirler. İki devlet arasında yaşanan uyuşmazlıktan, o bölgede yaşayan diğer devletler de sosyolojik, ekonomik veya çeşitli nedenlerle etkilenmektedir. Genellikle, bölgede yer alan devletlerin, barış, huzur ve güvenliğin sağlanması amacıyla, uyuşmazlığı çözüme gayretinde bulunması beklenmektedir. Bunun yanında, farklı coğrafi bölgede bulunan diğer devletlerin de arabuluculuk faaliyetlerinde bulunduğu sıklıkla görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin pek çok uyuşmazlığa arabuluculuk yaptığı bilinmektedir (Touval, 1992:232).

Türkiye'yi de ilgilendirmesi açısından "Annan Planı" olarak 2004 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Müzakerelerine eşlik etmesi ile yürütülen süreç tam bir arabuluculuk örneğidir (Demirtaş, 2018). Yine 13 Nisan 2013 tarihinde Türkiye'nin Somali-Somaliland arasında var olan uyuşmazlıkların diyalog ile çözümünü kapsamında dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun taraflarla ayrı ayrı ve üçlü görüşmeler (T.C. Dışişleri Bakanlığı) arabuluculuk faaliyetine verilebilecek örnekler arasındadır.

3. Afrika Boynuzunda Yaşanan Uyuşmazlıklar ve Katar Dış Politikasında Arabuluculuğun Yeri

16'ncı yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Basra Vilayeti'nin Lahsa sancağına bağlı bir kaza olan Katar, 1825'ten bu yana Al Thani ailesi tarafından yönetilmektedir. 1916'dan 1971 yılına kadar İngiliz hâkimiyetinde kalan Katar, 1971 yılında resmen bağımsız bir devlet olmuştur. Katar'ın hem bölge hem de dünya ölçeğinde aktif bir dış politika izlemeye başlaması, şimdiki Şeyh Temim bin Hamad Al Thani'nin babası Şeyh Hamad bin Halife Al Thani'nin 1995 yılında kansız bir darbeye yönetime geçmesiyle birlikte olmuştur. Emirliği döneminde, önemli siyasi ve ekonomik reformlar gerçekleştiren Şeyh Hamad, ülkenin dış politikasında da önemli yenilikler yapmıştır (DEİK, 2017).

Katar'ın dış politikası incelendiğinde Lübnan'dan Yemen'e, Filistin'den Suriye'ye, farklı coğrafyalardaki pek çok stratejik anlaşmazlıkta arabuluculuk girişimleri olduğu görülmektedir. Doha'nın izlediği arabuluculuk diplomasisi, yıllar içerisinde güvenilir bir barış aracı olarak ünlenmesine yol açmıştır. Dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak Katar'ın arabuluculuk rolü konusundaki ısrarı, zaman zaman, kendileri için böyle bir rol üstlenmeyi uman diğer bölgesel aktörlerin tepkisini çekmiştir. Örneğin, kendisini Sudan'ın hamisi olarak gören Mısır, başlangıçta Darfur krizini çözmek için Katar'dan inisiyatif almaya çalışmış, fakat sonuçta, Sudan ile ilgili geçmişi daha az olmasına rağmen Katar, arabuluculuk rolünü üstlenmeyi başarmıştır. Benzer şekilde, Katar'ın Yemen'deki Huti isyanına son verme çabaları Suudi Arabistan tarafından kesinlikle onaylanmamıştır (Kamrava, 2011:540).

Katar'ın arabuluculuk çabalarının bir kısmı, finansal ve ekonomik yönleri de dahil olmak üzere daha geniş anlamda yorumlanabilir. Örneğin, Darfur

arabuluculuğundan sonra “Katar Ulusal Gıda Güvenliği Programı” için tarım arazilerinin alınmasıyla Katar yatırımları stratejik bir boyut kazanmıştır. Katar'ın gıda güvenliği, Sudan'daki kapsamlı temaslarla önemli ölçüde güçlendirilmiştir (Roberts, 2010).

Katar, tarihin her döneminde iç savaşlar ve çatışmalarla gündeme gelen bir bölge olan Afrika Boynuzunda, son dönemlerde hızla varlık gösteren ve çatışmalara aracılık eden bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Katar'ın Afrika Boynuzundaki arabuluculuk geçmişi, 1996 yılında Eritre ve Yemen arasında yaşanan Haniş Adası sorununa (Akipek, 2000) dolaylı olarak müdahil olmasına dayandırılabilir. Her ne kadar Katar, Haniş Adası krizini çözen arabuluculukta güçlü bir rol oynamadıysa da, kendisini uluslararası camiada kabul ettirmeyi ve gerçekte tarafsız olmasa da her iki tarafın da güvenini kazanmayı başarmıştır (Hansen, 2013:22). Bu olay sonrası Eritre ile özel ilişkiler kurmuş olması, sonraki yıllarda Cibuti ve Eritre arasında tarafsız ve başarılı bir arabuluculuk yapmasına engel olmamıştır.

1996'da Eritre-Yemen çatışmasıyla Afrika Boynuzunda faaliyet göstermesine rağmen, 2006'da Somali'deki güney-merkez bölgelerin çoğuna hükmeden İslam Mahkemeleri Birliği'nin (İMB) ortaya çıkışına kadar Katar'ın Afrika Boynuzu'ndaki katılımı nispeten sınırlıydı. O zamandan beri, 2006 yılında, İMB ve Geçici Federal Hükümet (GFH) arasında, 2007/2008'de eski İMB fraksiyonları arasında, Hizbulislam ile GFH arasında, Eş-Şebab ile GFH arasında doğrudan ve dolaylı olarak arabuluculuk yapmaya çalışmıştır (Hansen, 2013:53).

Katar'ın Sudan'da yaşanan siyasi krizin çözümlenmesi konusunda da arabuluculuk faaliyeti yürüttüğü görülmüştür. Katar, sorunun çözüme ulaşması kapsamında taraflara ev sahipliğinin yanı sıra bölgeye maddi destek sağlamak amacıyla oluşturulan fon vasıtasıyla ekonomik yardımlar yaparak arabuluculuk faaliyetlerini desteklemiştir. Yürütülen görüşmeler neticesinde Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir, Darfur'da önemli muhalif hareketlerinden biri olan Adalet ve Eşitlik Hareketi ile ateşkes anlaşması imzalamayı kabul etmiştir. Anlaşmanın imzalanmasını müteakiben Katar, Darfur'un geliştirilmesine yönelik kullanılmak üzere 2 milyar dolarlık bir fon tahsis etmiştir (Birleşmiş Milletler, 2011).

Katar ayrıca, Eritre ve Cibuti arasında yaşanan sınır anlaşmazlığının çözümüne yönelik de arabuluculuk yürütmüştür. Sürecin sonucunda Cibuti'de bulunan Eritre askerleri geri çekilmiş; Eritre askerlerinin geri çekildiği bölgeye, sorun nihai bir çözümle neticelenene dek, Katar'dan bir gözlem gücü konuşlandırılmıştır (SDAM, 2018).

Bu aşamada Katar'ın uyuşmazlık yaşanan ülkelerdeki arabuluculuk faaliyetleri ve uyguladığı teknikler daha geniş biçimde incelenecektir.

4.1. Sudan ve Darfur Sorunu

Sudan, 1956 yılında bağımsız bir ülke olmasından bu yana, Kuzey-Güney, Müslüman-Hıristiyan, Arap-Afrikalı gibi düşmanlıklar sonucunda 21'inci Yüzyıla birden çok iç savaş yaşayarak girmiştir. Bunlardan biri de 2003 yılı Şubat ayında, iki isyancı örgütün bazı hükümet birimlerine saldırmasıyla başlayan ve Darfur Sorunu olarak adlandırılan iç savaştır (Flint and De Waal, 2008). Sudan'ın batısında yer alan Darfur bölgesinde 1980'li yıllardan beri devam eden çatışmalar, 2003 yılında uluslararası kamuoyunun ilgisini çekmeye başlamış ve çoğunlukla Arapların bağımsızlık isteyen Afrikalılara BM'in aksi raporlarına rağmen (Birleşmiş Milletler, 2005:4) etnik temizlik uyguladığı bir soykırım olarak özellikle batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından nitelendirilmiştir.

Katar, Sudan'da 2003 yılından beri devam eden Darfur çatışmasına, 2008'de ülkenin Dışişleri Bakanı Ahmed bin Abdullah Al Mahmud'un çabalarıyla ciddi bir şekilde dahil olmaya başladı (Barakat, 2014). Bakan Al Mahmud, Sudan'daki çatışmanın taraflarıyla derinlemesine ilişki kurmadan önce, Sudan'ın arabuluculuk çabalarına dahil olan ya da çatışmanın paydaşları arasında yer alan uluslararası aktörler ile buluşmak için çeşitli ziyaretlerde bulundu. Bu ziyaretlere ABD, Fransa, Libya ve Çin Dışişleri Bakanlıkları, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve Arap Birliği yetkilileriyle yapılan toplantılar örnek verilebilir.

Bu toplantıların temel amacı, mümkün olduğunca çatışma hakkında bilgi toplamak, müdahil olan uluslararası aktörlerin bakış açılarını ve tercihlerini öğrenmek ve belki de en önemlisi Katar'ın arabuluculuk çabalarındaki liderlik konumu için onaylarını almaktır. Al Mahmud, eş zamanlı olarak, Sudan'ın, daha önceki arabuluculuk çabalarına dahil olan Cibuti ve Darfurlu mültecilere ev sahipliği yapan Çad gibi komşularını da ziyaret etti. Bu ziyaretler, yerinde bilgi edinmenin yanı sıra Katar'ın objektiflik ve tarafsızlık iddiasında gerçekten samimi olduğunu kanıtlamak açısından da oldukça faydalı oldu. Al Mahmud'un gezileri, farklı Darfur grupları arasında da Katar'a önemli ölçüde itibar kazandırdı. Çünkü Darfurlular, daha önce Mısır ve diğer Arap Birliği ülkelerinin Hartum lehine önyargılı girişimlerinden dolayı, sürece başka bir Arap ülkesinin dahil olmasına endişe ve şüphe ile yaklaşıyorlardı. Dahası, 2004'te Addis Ababa ve 2005'te Abuja'da sıkı müzakereler sonunda imzalanan bildiriler de başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Kamrava, 2011:545). Fakat Katar, görüşmelere katılan Sudanlı ve Darfurlu tarafların deyimiyle, soruna daha önce arabuluculuk yapmayı deneyenlere kıyasla tamamen farklı bir perspektiften yaklaştı.

Al Mahmud'un bu konudaki ayrıntılı ve derinlemesine bilgi birikimine ulaşma çabaları, daha önce yalnızca mültecilerle çalışan uluslararası insani yardım kuruluşları tarafından denenmişti. Başka hiçbir arabulucu, coğrafik ve demografik durum ile söz konusu sorunun kaynağını öğrenmek için bu kadar sıkı bir şekilde faaliyet göstermemiştir (Kamrava, 2011:545-546).

Darfur'daki sorunun çözümüne yönelik Doha temelli müzakereler Şubat 2009'da başlamış, Sudan hükümeti ile en büyük Darfurlu isyancı gruplardan biri olan Kurtuluş ve Adalet Hareketi arasında, her iki tarafın da "iyi niyet ve güven inşa etmeye" yönelik bir mutabakat anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Son derece karmaşık ve zor geçen müzakereler, birkaç kez terslikler ve bazen de uzun süreli aralıklar ile kesilse de 2011 yılında taraflar arasında Doha Barış Anlaşması imzalanması ile neticelenmiştir (Birleşmiş Milletler, 2011).

Günümüzde Darfur meselesi hala çözümden uzak olsa da, başarısızlığın Katar arabulucularının çabalarının eksikliğinden kaynaklandığı söylenemez. Arabuluculuk literatüründe, geniş bir aktör grubunun arabuluculuk sürecinde yer almasının gerekliliği sıklıkla vurgulanmaktadır (Bercovitch, 1992:15). Çatışma yönetimi için ana muhaliflerin (çatışan tarafları) dahil edilmesi yeterliyken, çatışma çözümü için tüm tarafların dahil edilmesi önemlidir. Darfur'da başarıya ulaşamamasının bir nedeni de, çatışmada çok önemli bir taraf olan Adalet ve Eşitlik Hareketi'nin, Sudan hükümetinin Kurtuluş ve Adalet Hareketi ile imzaladığı anlaşmaya dâhil edilememesidir.

4.2. Somali

Afrika Boynuzu'nun, etnik ve ayrılıkçı çatışmalar, sınır mücadeleleri gibi konularla son derece hassas bir bölge olması sebebiyle, küçük ve bölgede bilinirliği az bir ülke olan Katar'ın 2006 öncesinde bölgede arabuluculuk

faaliyetleri göstermesi mümkün olmamıştır. Somali'deki arabuluculuk faaliyetleri de bu tarihten sonra yoğunlaşmaya başlamıştır.

Katar'ın Somali'deki girişimleri çoğunlukla kişiler üzerinden olsa da Katar'daki Somali diasporası ve din birliği iki ülkenin ilişkilerinde önemli rol oynamıştır. Katar'ın Somali'deki varlığı, genellikle Müslüman Kardeşler tarafından yönetilen ve yürütülen kurumlar aracılığıyla okullara ve hastanelere yapılan yardım programları ile 1996 yılına kadar uzanmaktadır. Yapılan yardımların oldukça sınırlı olmasına rağmen, bu destek, Somali nüfusunun tamamında olmasa da, Müslüman Kardeşler başta olmak üzere İslami hayır kurumlarının ve İslami kuruluşların gözünde Katar'ın meşruiyetini geliştiren olumlu bir imaj sağlamıştır.

Katar'ın sosyal yardım odaklı dış siyaseti, 2006 yılında İMB'nin Somali'de yaşanan devletsizlik döneminde ortaya çıkan savaş ağalarını yenmek amacıyla güçlerini birleştirmesi neticesinde değişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra, doktor göndermek gibi sadece insani odaklı girişimlerin yanında İMB'nin liderleriyle doğrudan ilişkiye geçerek Somali siyasetine dâhil olmuştur. Katar'daki Somali diasporasının yardımıyla İMB'nin lideri Şeyh Şerif Ahmed, 2006'da Katar Emiri ve Dışişleri Bakanı ile bir araya gelmiştir. Bunun neticesinde Katar Kızılay'ı Mogadişu'da konuşlanmış ve yardım faaliyetlerine başlamıştır. Şeyh Şerif Ahmed görev süresinin tamamlandığı 2012'ye kadar Katar'la yakın ilişkiler içerisinde bulunmuştur (Gaas and Hansen, 2013).

2006 yılının Aralık ayında, Etiyopya birlikleri Somali'yi işgal etmesiyle taraflar arasında farklı ölçeklerde çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmaların yoğunlaşması üzerine, 27 Aralık'ta, Katar'ın başkanlığında toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde Katar, Etiyopya askerlerinin Somali'den derhal çekilmesini talep etmiştir (Gray, 2008:251). Ancak, konunun Güvenlik Konseyinde tartışılması dahi reddedilmiş, üstelik Washington, Etiyopya ordusunun müdahalesine destek sinyalleri vermiştir (BBC, 2006). Bu başarısız girişimin ardından, Katar'ın müteakiben Somali diaspora üyeleri, Somali Geçici Federal Hükümeti, İMB yetkilileri ile diğer muhalif gruplar arasında arabuluculuk faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Katar emiri ve dışişleri bakanı başta olmak üzere gerçekleştirilen temaslar sayesinde başta 2007 yılının Temmuz ayında Şeyh Şerif Ahmed, Geçici Federal Hükümet ve parlamento üyeleri ile Somalili milliyetçi grupların, Doha'da bir araya geldikleri bir konferans düzenlendi (Dahir, 2018:9). Bu konferans sonunda aralarında uzlaşmayı reddetmelerine rağmen Katar'ın Etiyopya güçlerinin geri çekilmesine yönelik çabaları bütün Somalili gruplar tarafından benimsenmiştir. Ayrıca Katar'ın Şeyh Şerif Ahmed'in hükümete muhalif gruplardan da bakan ataması yapmasına yönelik baskısı sonuç vermiştir (Dahir, 2018:9).

Katar'ın Somali'de rakip grupları bir araya getirebilmek için elindeki en önemli kozun finansal güç olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Ayrıca, Katar'ın Türkiye ile olan kuvvetli ilişkilerinin Somali'de de etkisini gösterdiğini söyleyebiliriz (Southern, 2019). Mogadişu'da şehir içinde yer alan üç büyükelçilikten ikisi Türkiye ve Katar'a ait olup Haziran 2016'da Türkiye'nin yeni büyükelçiliği açılana kadar aynı caddede komşuluk yapmaktaydı. Diğer yandan Katar'ın diplomatik temsilciliği personel olarak sadece Büyükelçi'den oluşmakta ve kurumsal anlamda oldukça zayıf bir görüntü çizmektedir.

Müteakiben 6-14 Eylül 2007 tarihleri arasında Eritre'nin başkenti Asmara'da "Somali'nin Yeniden Özgürleşmesi İttifakı"nın (Alliance for the Re-Liberation of Somalia) kuruluşunun ilan edildiği bir konferans düzenlendi. Konferansın ev sahibi Eritre olmasına rağmen, Katar konferansa katılan Somalili gruplar arasında gerçekleştirilen arabuluculuk faaliyetleri ile önemli bir konum

elde etmiştir (Hansen, 2013:53-55). Bu dönemde, Etiyopya ile Katar arasındaki ilişkiler Katar'ın hem Somali hem de Eritre ile kuvvetli bağlar kurmasının da etkisiyle gerginleşmiş ve Etiyopya Katar'ı Afrika Boynuzu'nda istikrarsızlık kaynağı olarak suçlamış ve diplomatik ilişkilerini durdurmuştur. Ayrıca Katar'ın yayın organı Al Jazeera'yi Etiyopya'nın güvenliğini sarsmak için kullanmasından kuşku duymuştur (France24, 2008).

Katar'ın diğer yandan El Kaide'ye biat eden El Şebab terör örgütü ile kanıtlanamayan görüşme girişimlerinin olduğu ancak bunun ABD tarafından engellendiği iddia edilmiştir (Gaas M., 2017). Katar'ın 2012 sonrası Somali'de Suudi Arabistan ve BAE etkisini dengelemek amacıyla hükümeti devralan Hasan Şeyh Mahmud yönetimi ile iyi ilişkileri devam etmiş, yine aynı dönemde Etiyopya ile olan gerginlikte sona ermiş ve yeniden tam diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Ancak, Somali tarafında ise Hasan Şeyh Mahmud yönetimi hakkındaki yolsuzluk suçlamaları Katarlılarda büyük hayal kırıklığı yaratmıştır (Mesfin, 2016:9).

Körfez ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın Katar'a yönelik uyguladığı yaptırımların Somali'de de etkisi görülmüştür. Suudi Arabistan'ın Somali'nin Katar ile olan ilişkilerini kesmesi karşılığında maddi yardım teklifi Somali tarafından reddedilmiş ve baskıya karşı konulmuştur (Yeni Şafak, 2017). Yapmış olduğu yatırımlar, insani yardımlar ve askeri varlığı ile Somali'de etkili olmaya çalışan BAE'nin yasa dışı yollarla Somali'ye yaklaşık 10 milyon dolar sokmak istemesi krize yol açmış ve Somali'yi neredeyse terk etmiş ve Katar ve Türkiye ile olan Somali rekabetinde geri kalmıştır (Southern, 2019). Son dönemde Katar'ın Somali'de halen önemli bir tehdit olmaya devam eden El-Şebab terör örgütü ile hükümet arasında arabulucu olmasına yönelik Somali Devlet Başkanı Mohamed Abdullahi Mohamed (Farmajo)'in talepte bulunduğu iddiaları ortaya atılmaktadır (thecrystaleyes.com, 2019). Bu talep Katar'ın, Somali'de sorunların çözümü konusunda önemli bir arabulucu aktör olma ihtimalini artırmaktadır.

4.3. Eritre/Cibuti Sınır Anlaşmazlığı

Eritre ve Cibuti arasındaki sınır anlaşmazlığı, genel olarak Cibuti'ye ait olduğu iddia edilen Dumeyra Dağı üzerindeki anlaşmazlıklara dayanmaktadır. Söz konusu sınır, 1900'de Fransa ve İtalya arasında imzalan bir anlaşma ile düzenlenmişti. Ancak 1935'te Almanya'ya karşı İtalya'nın desteğini almak için Fransa burayı İtalyanlara bıraktı. İkinci antlaşma, Fransa tarafından hiçbir zaman resmi olarak onaylanmadığı halde, o tarihte İtalyan sömürgesi olan Eritre bu topraklarda hak talep etti. Uluslararası toplum nezdinde ise 1900 anlaşması geçerliydi. Bu durum, 1996'dan itibaren Eritre ve Cibuti arasında ciddi çatışmalara yol açtı.

2008'in ilk aylarında gelindiğinde, Eritre'nin askeri birliklerini Dumeyra dağına konuşlandırması gerilimi daha da tırmandırdı. Buna karşılık Cibuti, askerlerini sınır kontrolünü güçlendirmek için göndermesiyle 10 Haziran'da, iki ülke arasında dokuz Cibuti askerinin ölümüyle sonuçlanan çatışma çıktı. Eritre ordusunun Cibuti ordusundan sayıca kat be kat üstün olsa da Cibuti'nin güçlü ilişkileri durumu bir nebze eşitliyordu. Sınır gerilimleri sırasında, Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi, "Eritre ve Cibuti arasındaki gerilimin Afrika Boynuzu'nun huzur ve güvenliğine yönelik bir tehdit olduğunu" belirtti. Etiyopya, tüm uluslararası ticari faaliyetlerini Cibuti limanından gerçekleştirdiğinden, Etiyopya-Cibuti ticaret koridorunun güvenliğini sağlama bağlamında Cibuti'den yana tavır aldı. Ayrıca Cibuti'de üsleri bulunan Fransa ve ABD'de Cibuti tarafında saf tuttu (Mesfin, 2008:5-6).

Çatışmanın çözümüne yönelik çeşitli arabulucular ortaya atıldı. Hatta Fransa, Eritre'ye olan siyasi yakınlığı ve Cibuti'deki yatırımları nedeniyle İran'ın arabulucu olmasını önerdi. Sonrasında hem Libya hem de Sudan, iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya çalıştılar fakat çabaları başarılı olmadı. Sonunda hem Eritre hem de Cibuti ile ticaret ortaklığına ve iyi ilişkilere sahip olan Katar'ın arabulucu olması kabul edildi (Gaas and Hansen, 2013:58).

Sonuç olarak, 2008'de Katar, Cibuti ve Eritre arasında başarılı bir şekilde arabuluculuk yaparak iki ülke arasındaki askeri çatışmaların önüne geçilmesini sağladı. Haziran 2010'da Katar'ın eski başbakanı Hamad bin Jassim bin Jaber Al Thani'nin yoğun diplomasisi neticesinde Eritre ve Cibuti arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre Eritre birlikleri, kontrolü altındaki bölgelerden çekildiler ve Katar askeri gözlemcileri, anlaşmazlığın nihai çözümü bulunana kadar bölgelere yerleştirildiler (Mesfin, 2016:11).

2017 yılına kadar başarılı bir şekilde devam eden arabuluculuk faaliyeti, Katar'ın Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri ile yaşadığı kriz sırasında her iki Afrika ülkesinin de Suudi Arabistan'dan yana tavır koymaları neticesinde sona ermiştir. Katar, Haziran ayında Cibuti ve Eritre sınırı arasındaki barış gücünü geri çekmiş, bunun üzerine Eritre askeri birlikleri aynı gün Dumeyra dağına işgal etmiştir (Maasho, 2016).

5. Katar'ın Arabuluculuk Uygulama Tekniği

Katar'ın Afrika kıtasındaki çatışma çözümleri incelendiğinde, arabuluculuk faaliyetlerinin genellikle Emir ve çevresindeki az sayıdaki karar vericinin kişisel ilişkileri üzerinden yürüdüğü, tarafları etkilemek için finansal gücünü, dini bağlantıları ve ülkesindeki diasporayı etkin olarak kullandığı söylenebilir.

Somali örneğine bakıldığında, Katar'ın, çoğunlukla Müslüman Kardeşler etkisindeki Sivil Toplum Kuruluşları ve ülkesindeki Somali diasporası vasıtasıyla insani yardım çalışmalarını finanse ettiğini ve okul, hastane gibi yapılar kurarak sosyal altyapıyı inşa ettiği görülmektedir. Bu yaklaşım, fonlarla ve Katarlı Sivil Toplum Kuruluşlarının artan varlığıyla da desteklenmektedir.

Katar'ın arabuluculuk icrasında tarafsızlığını da göz ardı etmemek gerekir. Eritre ile eskiden beri süregelen ikili ilişkileri, Eritre ve Cibuti arasındaki sorunda önyargısız ve tarafsız bir arabulucu olmasına ve sorunun çözümüne katkısına engel olmamıştır. Aynı şekilde Darfur örneğinde de ayırım yapmadan çatışmanın tüm taraflarına eşit mesafede durmuş ve tarafların güvenini kazanmıştır.

Arabuluculuk görüşmelerinde Katar'ın en önemli kozlarından birinin büyük finansal gücü olduğu söylenebilir. Katar'ın siyasi arabuluculuğa mali destek verirken insani yardım, ekonomik kalkınma ve barışı inşa projelerine odaklandığı, bunu yaparken de rüşvet söylentilerine izin vermemek için şeffaf ve izlenebilir olmaya dikkat ettiği görülmektedir. Bu, Katar'ın meşru bir arabulucu olarak kabulünü desteklemektedir (Abdullah, 2016:25-26).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Finansal gücü sayesinde, coğrafi büyüklüğüne orantısız bir siyasi aktivite gösteren Katar, son yıllarda, birçok farklı bölgede yaşanan çatışma ve sorunda arabuluculuk faaliyetleriyle ön plana çıkmıştır. Arabuluculuk, Katar dış politikasının temel direklerinden biri olmuş ve ülke kendisini savaşlar ve çatışmalarla tanınan bir bölgede barışçı olarak konumlandırmıştır. Arabuluculuk, ülkenin diplomatik ve dış politika hedeflerine uyan, dikkatli bir şekilde tasarlanmış bir stratejinin parçasıdır ve bu Katar'a göz önünde bulunma ve uluslararası bir prestij kazandırmaktadır. Ancak, prestij ve görünürlük kazanmanın, Katar'ın arabuluculuk çabalarının ardındaki tek itici güç olduğu

söylenemez. Katar'ın, arabuluculuk yaparak, bazı rakiplerinin daha önce etkili olduğu ülkelerde ve bölgelerde kendi çıkarlarını ve etkisini de artırdığı görülmektedir. Örneğin tarihsel ve diplomatik olarak Mısır'a yakın bir ülke olan Sudan'daki girişimleri hem bölgedeki etkinliğini artırmış hem de satın aldığı tarım arazileri ile gelecekteki gıda güvenliğini de önemli derecede güçlendirmiştir.

Katar'ın en önemli gücü olan kişisel ilişkiler, arabuluculuk faaliyetlerinin etkili bir şekilde yürütülmesi açısından yetersiz kalmaktadır. Emir ve bazı üst düzey siyasetçiler üzerinden yürüyen ilişkiler, müzakereleri ileriye taşımada ve tarafları motive etmede son derece etkili olsa da uzlaşmayı teşvik etmenin tek ve hatta birincil aracı haline geldiğinde etkisi azalmaktadır. Arabuluculuğun etkili olabilmesi için, müzakereler bittikten sonra meselelerin ilerlemesini izleyebilecek diplomatlara ve kurumsal araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Şahsi ilişkiler ile dış politikada belli bir dereceye kadar başarılı olunsa da bu başarıları uzun vadede devam ettirebilmek için kurumsal yapının varlığı şarttır.

Katar, çatışma arabuluculuğunda önemli başarılarla sahip olduğunu göstermesine rağmen, bu başarıların, en azından şimdilik, bir çatışma çözümü anlamına gelmediği görülmektedir. Özellikle diplomatik ilişkilerin şahıslar üzerinden yürütülmesi, takip mekanizmasının yokluğu ve dış politikada eğitimli personel açığı, Katar'ın uyuşmazlık arabuluculuğunu çatışma çözümüne dönüştürmesinin önündeki başlıca engellerdir. Uyuşmazlıklarda arabuluculuk yapmak ve çatışmayı çözmek farklı beceriler ve kaynaklar gerektirmektedir. Katar'ın çatışma arabuluculuğunda gösterdiği becerileri ve kaynakları çatışma çözümünde kullanıp kullanamayacağı gelecekteki arabuluculuk girişimlerinde ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

- Abdullah, S. E. (2016). Qatari Foreign Policy: Motivation of Mediation in Sudan. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hamad bin Khalifa University, Katar.
- Akipek, S. (2000). Eritre-Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9 (1-4), 1-30.
- Barakat, S. (2014). Qatari Mediation: Between Ambition and Achievement. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Final-PDF-English.pdf>
- BBC. (2006). *BBC Turkish*. Erişim adresi: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/printable/061228_un-somalia.shtml
- Bercovitch, J. (1991). International Mediation. *Journal of Peace Research*, 28 (1), 3-6.
- Bercovitch, J. (1992). The Structure and Diversity of Mediation in International Relations. J. Z. Jacob Bercovitch içinde, *Mediation in International Relations: Multiple Approaches to Conflict Management* (s. 4-5). New York: Palgrave.
- Bercovitch, J., and Jackson, R. (2009). *Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*. Michigan: University of Michigan Press.
- Birleşmiş Milletler. (2005). *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General*. Geneva: International Commission of Inquiry on Darfur.

- Birleşmiş Milletler. (2011, May). Doha Document For Peace In Darfur. Erişim adresi: https://unamid.unmissions.org/sites/default/files/ddpd_english.pdf
- Birleşmiş Milletler. (2012). *B.M. Etkin Arabuluculuk*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Dahir, A. H. (2018). *Horn of Africa Caught in Between the Qatar-GCC Crisis: Case Studies of Somalia and Sudan*. Washington: TRT World Research Centre.
- DEİK. (2017, Ekim). Katar Ülke Bülteni. Erişim adresi: <https://www.deik.org.tr/uploads/katar-ulke-bulteni-ekim-2017.pdf>
- Demirtaş, S. (2018). BBC. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45235385>
- Flint, J., de Waal, A. (2008). *Darfur: A New History of a Long Wa*. New York: Zed Books.
- France24. (2008, Nisan 22). Ethiopia Severs Ties With Qatar Over Terrorism. Erişim adresi: <https://www.france24.com/en/20080422-ethiopia-severs-ties-with-qatar-over-terrorism-ethiopia-qatar>
- Gaas, M. (2017). Qatar as a Security Governance Actor in the Horn of Africa. *Workshop on African Security*. Uppsala: The Nordic Africa Institute.
- Gaas, M. H. And Hansen, S. J. (2013). Qatari involvement in the Horn of Africa: A king maker and a successful mediator? S. J. Hansen içinde, *Religion, Prestige and Windows of Opportunity? (Qatari peace-making and foreign policy engagement)*. Norwegian University of Life Sciences.
- Gray, C. D. (2008). *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press.
- Hansen, S. J. (2013). The start of Qatar as a foreign policy actor. Qatar's engagement in Yemen. S. J. Hansen içinde, *Religion, Prestige and Windows of Opportunity? (Qatari peace-making and foreign policy engagement)*. Norwegian University of Life Sciences.
- Kamrava, M. (2011). Mediation and Qatari Foreign Policy. *Middle East Journal*, 65 (4), 539-556.
- Kekeç, E. K. (2014). *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Maasho, A. (2016). *Reuters*. Djibouti, Eritrea in territorial dispute after Qatar peacekeepers leave: Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-djibouti-eritrea-border-idUSKBN1971JR>
- Mesfin, B. (2008). *The Eritrea-Djibouti Border Dispute*. Pretoria: Institute for Security Studies (ISS).
- Mesfin, B. (2016). *Qatar's diplomatic incursions into the Horn of Africa*. Institute for Security Studies.
- Pazarcı, H. (2000). *Uluslararası Hukuk Dersleri. 4. Kitap. 1. Baskı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Roberts, D. B. (2010). Qatari Mediation. Erişim adresi: http://www.academia.edu/336597/Qatari_Mediation
- SDAM. (2018). Bölgesel Güç Denkleminde Katar. Erişim adresi: <http://sdam.org.tr/haber/154-bolgesel-guc-denkleminde-katar/>
-

-
- Southern, N. P. (2019). UAE's relations with Somalia flounder over Qatar. Erişim adresi: <https://globalriskinsights.com>: <https://globalriskinsights.com/2019/02/uae-relations-with-somalia/>
- T.C. Adalet Bakanlığı. (tarih yok). Lahey Sözleşmeleri. Erişim adresi: <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/lahey.html>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). T.C. Dışişleri Bakanlığı. Erişim adresi: www.mfa.gov.tr: <http://www.mfa.gov.tr/ankara-da-tarihi-somali-zirvesi-somali-ve-somaliland-cumhurbaskanlari-ankara-da-biraraya-geldi.tr.mfa>
- Telci, İ. N. (2018, Nisan 28). Krizlerin Gölgesinde Afrika Boynuzu'nda Güç Mücadelesi. Erişim adresi: <https://www.setav.org/krizlerin-golgesinde-afrika-boynuzunda-guc-mucadelesi/>
- thecrystaleyes.com. (2019, February 28). thecrystaleyes.com. Erişim adresi: <https://www.thecrystaleyes.com/somalia-wants-qatar-mediate-al-shabaab/>
- Touval, S. (1992). The Superpowers as Mediators. J. Bercovitch, and J. Z. Rubin içinde, *Mediation in International* (s. 232-248). New York: Palgrave Macmillan.
- Yeni Şafak. (2017, Haziran 13). Somali Körfez'in Katar rüşvetini reddetti. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/somali-korfezin-katar-rusvetini-reddetti-2717410>
-

